

mánynak legalább olyan, vagy még nagyobb szerepe van, mint az irodalomtörténetnek, s ezért a magyar sámanhit emlékeinek a nyomozása már önmagában is fontos tanulságokat ígér. Annál is inkább, mert Diószegi könyvének módszertani bevezetése már előre meggyőzi az olvasót arról, hogy a nehezen megfogható, meglehetősen ingoványos, s az elődök által gyakran annyira összekuszált kérdést rendkívüli óvatossággal, szigorú módszerességgel s a saját feltevéseivel szembeni örökös kritikával közelíti meg. Bár bizonyító anyagának csak egy részét dolgozta bele könyvébe, annak bősége mégis imponáló, sőt ha az ember nem tudná, hogy mennyire szükséges itt a körültekintő óvatosság, gyakran már feleslegesen soknak is érezné. A kérdés sokoldalú megközelítésével így sikerült bebizonyítania, hogy a magyar néphitnek a táltosokról, garabonciásokról és „tudósok”-ról szóló hiedelmeiben az ősi, keletről hozott sámanhit emlékei élnek tovább. A szerzőnek sikerült rekonstruálnia az ősi magyar sámanokra vonatkozó tudnivalókat. Eddig elszigeteltnek tartott jelenségekről megállapította, hogy a honfoglaló magyarság hitvilágába tartozó, összefüggő, szerves egységet alkotó képzetrendszer részei. „Ennek a szerves egésznek — írja — nincs olyan részlete, amely ne lenne meg rokonnépeink sámanhitének képzetei között; de nem is hiányzik belőle egyetlen olyan mozzanat sem, amelyik sámanhitű rokonaink képzetköreinek lényeges vonását alkotja.”

A sámanok, illetőleg táltosok működésének ismerete azért oly fontos az irodalomtörténet számára, mert a pogány magyarság papjaiban már régóta és joggal sejtettük az ősi magyar költészet művelőit. Diószegi könyve most a sejtések és feltevések helyébe bizonyosságokat iktat: pontosan meghatározza a régi magyar táltosok rituális énekeinek a jellegét. Amellett, hogy tárgyalása során megvilágítja a krónikák, valamint a Bornemisza által közölt bájoló imádságok egyes sokféleképpen értelmezett helyeit, elsősorban az ősi magyar rituális ének (eredeti terminus technikusával: *hajgatás*) kérdésének az újszerű megoldásával válik ez a néprajzi mű a magyar irodalomtörténetírás számára is oly becessé. Diószegi e minket leginkább érdeklő eredményeit röviden a következőkben foglalhatjuk össze: egyes — jeles napokhoz fűződő — énekeinkben (regölés, villózás stb.), „amelyek célja valamilyen emberi erőt felülmúló cselekmény végrehajtása”, közös motívumként van jelen a refrén, egy jellegzetes indulatszóval (*haj*). Ez a történeti adatok szerint „a honfoglaló magyarság valamiféle isten-hívó kiáltószava volt.” (Vö: Liutprand: „diabolica *hui*, *hui* frequenter auditur.”) Sámanhitű rokonnépeinknél s azok sámanénekeiben ugyanilyen indulatszó szere-

pel (*kaj*), és a magyar *haj* ennek szabályos megfelelője. Mindebből következik, hogy a „haj regő rejtem”-féle, eredetileg révülésre, vagyis a természetfeletti lények idézésére szolgáló refrének az egykori magyar sámanénekek emlékei, azok állandó elemei. Maga az ének azonban nem maradhatott fenn, mert „maga a szöveg sohasem volt állandó, a sáman esetről esetre rögtönözte azt, sámankodása céljának megfelelően”. Diószeginek ezeket a — meggyőző bizonyítékokkal alátámasztott — eredményeit bátran magáévá teheti az irodalomtörténetírás, s legfeljebb azt sajnálhatja, hogy a szerző nem tért ki a „regős”-ök problémájára is, nem tisztázta, hogy ezek milyen viszonyban voltak a sámanokkal, mi köztük volt nekik a sámanénekekhez, a „hajgatás”-hoz. Szeretnénk, ha egy következő munkájában ezeket a kérdéseket is megvilágítaná.

Klanciczay Tibor

Marton Csombor podróz po Polsce. Fordította Jan Ślaski, közreműködött Kovács Sándor [Iván]. A jegyzeteket készítette Waclaw Zawadzki. Warszawa, 1961. Czytelnik. 140 l.

Az *Europica Varietas*, az első magyar nyelvű nyomtatott útirajz 1620-ban jelent meg Kassán. Szerzője, a látni, hallani, tanulni vágyó ifjú iskolamester, 1616. május 15-én indult el Szepsiből és „sok idegen országokat” bejárva az 1618. esztendőben tért vissza Magyarországra. A hosszú vándorlása közben látott várakat, tengereket, templomokat, kuttakat, folyóvizeket s mindazt amit az idegen országok törvényeiről, lakosainak szokásairól, öltözetéről, cselekedeteiről megtudott, írásba foglalta.

„az én Lengyel- és Mazurországom, minden írásomnak kezdete...” tér rá az Occasio Itiaeris zárósora után első állomásának leírására. Lengyelország földrajzi jellegzetességeinek, bányáinak, gazdaságának, vallásainak s népének bemutatásával kezdődik feljegyzéseinek sora: „Megyek immár az útnak, melyen én elmentem, rendire és annak kinyúlása szerént az városokat, falukat és várakat, melyeken általmentem, az bennük látott és történt dolgokkal egyetemben az Olvasónak szeme eleibe vetem.”

Lengyelország leírása az egész mű terjedelmének csaknem egyharmada. Csombor Márton hazafelé jövet is elidőzött az ország déli területén s befejezésül ismét lengyel tájakat következik, utolsóként Krakkó emlékeztet rajza. A könyv olvasmányossága, stílusának közvetlensége és szerzőjének a testvérnép iránti rokonszenve, a lengyel közönség számára is vonzóvá, időszerűvé teszi

